

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

**ВІТЕНКО Захар Романович**

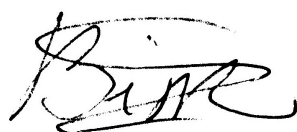
УДК 94(477) «1920/1930»:658.114.8-029:327(4)](043.3)

**МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРОФСПЛОК УКРАЇНИ  
У 20-Х-30-Х РР. ХХ СТ.**

07.00.01 – історія України

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата історичних наук



Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії та археології слов'ян факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

**Науковий керівник**

доктор історичних наук, професор  
**Журба Михайло Анатолійович**,  
Національний педагогічний університет  
імені М.П. Драгоманова,  
завідувач кафедри історії та археології  
слов'ян.

**Офіційні опоненти:**

доктор історичних наук, професор  
**Телячий Юрій Васильович**,  
Державна служба якості освіти України,  
Кабінет Міністрів України,  
директор департаменту контролю у сфері  
вищої, фахової перед вищої освіти і освіти  
дорослих;

кандидат історичних наук  
**Костюк Євген Сергійович**,  
Апарат Верховної Ради України,  
помічник-консультант народного депутата  
України.

Захист відбудеться «15» лютого 2019 р. о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «15» січня 2019 р.

**Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради**



**Т. А. Стоян**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Євроінтеграційні інтенсії українського суспільства, вимагають уваги дослідників до традиції взаємодії державних структур та громадянських інститутів на рівні міжнародних відносин. Це стосується, як України так і зарубіжних держав, особливо тих, що перебували у складі так званого соціалістичного табору, а наразі уже набули повноправного членства у Європейському Союзі.

Дослідження міжнародних зв'язків профспілок України в умовах утвердження тоталітарної системи – тема, яка до наших днів не отримала цілісної розробки у вітчизняній історіографії. Її актуальність посилюється з огляду на нагальну необхідність подолання стереотипів масової свідомості у сприйнятті зарубіжного світу, які цілеспрямовано формувались у тоталітарну добу, коли більшовицький режим використовував потенціал міжнародних зв'язків підвладних йому громадських об'єднань для досягнення своєї геополітичної мети.

Значимість вивчення міжнародного аспекту історії українських профспілок міжвоєнної доби посилюється не лише академічними але і практичними резонами. Які містять у засаді набутки міждержавних взаємин з узагальненням позитивного досвіду і здійсненням неупередженого аналізу помилок, що мали місце раніше.

**Зв'язок роботи з науковими програмами та темами.** Дисертацію виконано згідно з проблематикою наукових досліджень кафедри історії та археології слов'янських народів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук». Тема дисертації затверджена Вченою радою університету 31 березня 2016 року, протокол № 12.

**Мета дослідження** полягає у тому, щоб на основі аналізу історіографії, джерельної бази комплексно проаналізувати та переосмислити феномен використання більшовицьким режимом профспілок України у міжнародній політиці радянського режиму у 20-х – 30-х рр ХХ ст.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- визначити ступінь дослідженості проблеми у науковій літературі, джерельну базу та окреслити теоретико-методологічні засади дослідження;
- дослідити процес інтеграції профспілкового руху докумуністичної соціально-індокринальної системи, виокремити вплив на нього історичних обставин та суб'єктивних чинників;
- з'ясувати сутність тактики комуністичного інтернаціоналізму на прикладі профспілкової роботи серед зарубіжних робітничих делегацій в УСРР.
- висвітлити форми і методи профспілкової роботи серед іноземних спеціалістів, які працювали на підприємствах УСРР;
- охарактеризувати специфіку співпраці профспілок України із міжнародними організаціями;

- визначити місце профспілок України у розгортанні міжнародних кампаній міжнародної робітничої солідарності;
- виробити практичні рекомендації щодо використання отриманих результатів для розвитку міжнародних зв'язків громадських об'єднань незалежної України.

**Об'єктом дослідження** постають міжнародні зв'язки профспілок, які функціонували на території УСРР–УРСР упродовж міжвоєнної доби.

**Предметом дослідження** є зміст, форми, методи, напрямки та наслідки міжнародної діяльності профспілок України у контексті міжнародної політики більшовицького режиму.

**Хронологічні рамки** дослідження охоплюють 20-ті–30-ті рр. ХХ століття. Нижня межа пов'язана із змінами статусу та умов діяльності профспілок, з утвердженням в Україні більшовицького режиму та активізацією міжнародних профспілкових центрів після закінчення Першої Світової війни. Верхня межа зумовлена геополітичними змінами на міжнародній арені у зв'язку із підготовкою та початком Другої Світової війни у світі в умовах загострення міжнародних відносин у 30-тих роках минулого століття, та посиленням тоталітаризму у СРСР.

**Географічні межі наукового пошуку** охоплюють територію УСРР (з 1937 р. – УРСР) з урахуванням тогочасного адміністративно-територіального поділу. Автор виходить за означені рапери у зв'язку з необхідністю висвітлення міжнародних подій, учасниками яких були профспілки підрадянської України.

**Наукова новизна** результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- здійснено критичний аналіз діяльності профспілок України у сфері міжнародної комуністичної політики;

- на прикладі міжнародної діяльності профспілок України визначено роль громадських об'єднань у формуванні тоталітарної системи в Україні в міжвоєнний період;

- використовуючи сучасні методологічні засади, з огляду на авторську версію інтерпретації раритетних видань та архівних документів переосмислено участь профспілок України у прокомуністичних міжнародних об'єднаннях та інтернаціональних акціях робітничої солідарності;

*уточнено та комплексно охарактеризовано:*

- чинники, які впливали на міжнародну діяльність профспілок України;

- місце профспілок підрадянської України у системі міжнародних зв'язків неурядових організацій;

*подальшого розвитку отримало:*

- відтворення механізмів контролю над профспілковими організаціями на міжнародній арені з боку партійно-радянської номенклатури;

- вивчення системи поширення профспілковими організаціями радянської ідеології в країні зарубіжного світу.

**Практичне значення** дисертаційного дослідження полягає в тому, що його фактичний матеріал, результати та висновки можуть слугувати як для подальшого вивчення міжнародної діяльності профспілок України у

міжвоєнний період, так і при написанні узагальнюючих праць та посібників із історії України та історії міжнародних відносин, довідникових видань. Результати дослідження можуть бути використані при розробці спецкурсів із історії міжнародних відносин громадських об'єднань, при підготовці лекційних курсів із вітчизняної історії у вищих і середніх навчальних закладах.

**Апробація результатів дисертації.** Окремі положення дисертації були оприлюднені на міжнародній конференції «Соціалізація молоді у ХХІ сторіччі» (Краматорськ, 2017), «Дні науки історичного факультету 2017» (Київ, 2017), «Суспільні науки: невирішені питання» (Лондон, 2017), «Гуманітарні науки: нові вирішення» (Краматорськ, 2017), «Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку» (Чернівці, 2017), «Наукові розробки: перспективи 21 сторіччя» (Краматорськ, 2017), «Перспективи та пріоритети розвитку історичної науки» (Вінниця, 2017), «Суспільні науки: невирішені питання» (Краматорськ, 2017).

**Публікації.** Основні положення дисертації відображені в 17 публікаціях. Серед них 9 статей розміщено у фахових виданнях МОН України, у тому числі у виданнях, що індексуються міжнародними науково-метричними базами даних, 8 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

**Структура** дисертації підпорядкована меті та завданням дослідження. Робота складається зі вступу, 4 розділів, які мають 8 підрозділів, висновків, списку джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 230 сторінок (із них: 178 сторінок – основного тексту, 48 сторінок – список використаних джерел і літератури (506 позиції); 4 сторінки – додатки).

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

**У вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт та предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі, сформульовано мету і завдання дисертації, розкрито наукову новизну, практичне значення, викладено інформацію про апробацію одержаних результатів та публікації автора.

У першому розділі **«Історіографія, джерельна база та методологія дослідження»** з'ясовано стан вивчення проблеми, здійснено класифікацію та аналіз джерел. Історіографію з обраної теми можна поділити на три групи: радянську, сучасну українську та зарубіжну.

Публікації із питань, пов'язаних із міжнародною діяльністю українських профспілок міжвоєнної доби, стали з'являтися на початку 20-х рр. ХХ ст. їх авторство належить здебільшого безпосереднім учасникам подій, партійним та профспілковим функціонерам.

Міжнародні аспекти діяльності профспілок знайшли свою тему в брошурах очільників радянських галузевих профспілок Г. Ачканова, В. Ваксова, І. Чиркова<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Ачканов Г. Международное движение транспортников / Г. Ачканов. – М, 1927. – 60 с; Ваксов В. Гости пролетариата СССР / В. Ваксов. – Ленинград: 1928. - 60 с; Чирков И.

У зазначених публікаціях висвітлюються обставини, виникнення та генеза профспілкових організацій, як «інтернаціональної школи комунізму», визначалися їх завдання у контексті стратегії і тактики міжнародного комуністичного руху.

Критично оцінюючи ці видання, слід відзначити, що представляючи окремі сюжети, науковий рівень цих робіт був низьким, вони мали скоріше агітаційно-пропагандистський, ніж дослідницький характер. Автори розглядали предмет свого пошуку через ідеологічні канони пролетарської солідарності, тому їх доробки вимагають критичного ставлення.

В 1920-х рр. проблему боротьби радянських профспілок за єднання профспілкового руху було висвітлено у роботах таких авторів, як: І. Юзефовича, Д. Мануїльського, С. Мстиславського, С. Сорбонского<sup>2</sup>. В них висвітлена діяльність міжнародних галузевих профспілкових організацій за участю українських профоб'єднань. Зміст цих праць був просякнутий ідеологічними мотивами та підпорядкований меті єднання світового профспілкового руху на комуністичних засадах.

В них розглядаються стан світового профруху в цілому та за окремими професіями, наведені факти участі представників профспілок України міжнародних конференціях, листування ВЦСПС із керівництвом Соціалістичного інтернаціоналу, лідерами національних профспілкових об'єднань європейських країн, кореспондентські зв'язки радянських профспілок із зарубіжними робітниками. водночас слід зауважити, що названі автори користувалися поточними матеріалами, які не завжди потрапляли до архівосховищ, і тому вони інколи залишалися єдиними свідченнями зображених у них подій.

Загалом, для публікацій цього періоду була притаманна низка недоліків, що виникала через обмежену джерельну базу, схематизм, зображення подій переважно на рівні партійної пропаганди. В 1930-х рр. зменшилась кількість публікацій, в яких розглядалася діяльність радянських профспілок у сфері міжнародної діяльності. Форми, методи та способи надання матеріальної та моральної допомоги закордонним робітникам з боку робітників СРСР та їх профспілкових організацій не були достатньо проаналізовані. Джерельна база історичних робіт міжвоєнного періоду, присвячених радянським профспілкам, була занадто вузькою, архівні фонди майже не використовувались. Але незважаючи на всі недоліки притаманні літературі цього періоду, вона має і свої плюси. Вона є особливим первинним джерелом інформації. Адже під час підготовки автори мали змогу користуватися матеріалами, які в наслідок різних подій не збереглися, а відтак не можуть бути залученими з жодного іншого джерела.

---

Международное движение сельскохозяйственных и лесных рабочих / И. Чирков. – М., 1923. – 35 с.

<sup>2</sup> Юзефович И. Интернационал профессиональных союзов / И. Юзефович. – М., 1921. – 40 с; Мануїльський Д. О единстве мирового профессионального движения / Д. Мануїльський. – Харьков: 1924. – 110 с; Мстиславський С. Профсоюзы и их международное объединение / С. Мстиславський. – М., 1925 – 145 с.

Незважаючи на інтерес дослідників другої половини 50-х – 60-х рр. ХХ ст. до міжнародної діяльності радянських профспілок, їхні праці позбавлені комплексного підходу, ідеологізовані та мають пропагандистську спрямованість та не дають уявлення про реальний стан описаних подій.

Новий етап у вивченні міжнародного профспілкового руху припадає на 60-70-ті роки. Лібералізація суспільно – політичного життя сприяла послабленню ідеологічної цензури, розширило спектр досліджуваних проблем, які знаходилися під політичним табу.

Окремо слід відзначити появу монографії «Історія профруху СРСР».<sup>3</sup> Вона дає узагальнений огляд міжнародної роботи радянських профспілок у контексті розвитку міжнародного профспілкового руху.

З другої половини 1970-х років увагу істориків стали все більше привертати проблеми солідарності профспілок УСРР із страйковим та антифашистським рухом пролетаріату за червоним кордоном. Це насамперед публікації М. Горлача<sup>4</sup>, статті М. Бельської<sup>5</sup>, В. Бондаря<sup>6</sup>. Окремі сюжети теми висвітлені у працях А. Іоффе, Л. Озерова, А. Герасимова<sup>7</sup>.

У 1980-х рр. історія міжнародної діяльності ВУРПС, республіканських галузевих профспілкових комітетів та профорганізацій ряду промислових підприємств України в роки перших п'ятирічок частково відображена в історико-партійній літературі, монографіях<sup>8</sup>, дисертаціях<sup>9</sup> професійних істориків.

Серед публікацій 1980-х рр. викликають інтерес колективні монографії «Рух солідарності трудящих, 1924 – 1932 гг.» і «Міжнародна солідарність трудящих у боротьбі проти фашизму і війни, 1933-1937 гг.».<sup>10</sup>

<sup>3</sup> История профдвижения СССР. – М., 1961. – 662 с.

<sup>4</sup> Горлач М. Вірна опора партії комуністів: Профспілки України у боротьбі за здійснення Ленінського плану комуністичного будівництва / М. Горлач. – К., 1966. – 319 с.

<sup>5</sup> Бельська М. Пролетарська солідарність робітників України з трудящими зарубіжних країн. / М. Бельська // Український Історичний Журнал. – 1965. – №10. – С. 60 – 67.

<sup>6</sup> Бондар В. Солідарність і дружба. Інтернаціональні зв'язки трудящих зарубіжних країн / В. Бондар. – К., 1970. – 46 с.

<sup>7</sup> Иоффе А. Интернациональные, научные и культурные связи Советского Союза, 1928 – 1932 гг. / А. Иоффе. – М., 1969. – 200 с; Озеров Л. Строительство социализма в СССР и международная пролетарская солидарность, 1927-1937 гг. / Л. Озеров. – М., 1972. – 236 с; Герасимова А. Интернациональные связи советских моряков 1921 – 1937 гг. / А. Герасимова. – Л., 1973. – 232 с.

<sup>8</sup> Озеров Л. Дело трудящихся всех стран: международная солидарность трудящихся СССР и зарубежных стран в период строительства социализма в СССР / Л. Озеров. – М., 1978. – 214 с.

<sup>9</sup> Кушинская С. Интернациональная солидарность трудящихся Советской Украины с антифашистской борьбой пролетариата Европы 1933 – 1937 гг. / Дис. канд. ист. наук. / С. Кушинська. – К., 1982. – 284 с; Шаповалова Н. Участие рабочих Украины в интернациональных связях Советского Союза с трудящимися зарубежных стран 1926 – 1932 гг. / Дис. канд. ист. наук. / Н. Шаповалова. – Харьков. 1982 – 320 с.

<sup>10</sup> Бабиченко Л., Врядий В., Забарко Б. Движения международной солидарности трудящихся, 1924-1932 гг. / Л. Бабиченко, В. Врядий, Б. Забарко. – К., 1980. – 395 с; Международная

Об'єктом уваги науковців була діяльність української секції «Міжнародної червоної допомоги» відомої, як МОДР. У статті В. Гусарова простежується становлення й розвиток модрівського руху в УСРР. У численних публікаціях В. Іваненка подано аналіз змісту, форм і методів роботи МОДРу України в 1933 – 1937-х рр. з яким співпрацювали українські профспілки. Автори цих публікацій зосереджували свою увагу на розгляді таких напрямків діяльності модрівських осередків, як шефська робота, участь у кампаніях допомоги зарубіжному пролетаріату, міжнародне листування, обмін делегаціями<sup>11</sup>.

У монографії. «Міжнародні Комітети пропаганди Профінтерна» розкрито механізм створення комітетів пропаганди, здійснено ґрунтовний аналіз напрямків та завдань їх діяльності.<sup>12</sup>

Голуб А., Безродний Є.<sup>13</sup> у своїх працях відобразили окремі сюжети пов'язані із прийомом профспілками зарубіжних робітничих делегацій, організацією кампаній солідарності зі страйкарями Англії, Австрії та Іспанії у 1930-х рр. Вони містять також інформацію про підтримку профспілковими організаціями міжнародного робітничого та есперантського руху.

У цілому, наукові дослідження історії міжнародної діяльності профспілок цього етапу зберігали екстенсивний характер: роботи мали описову спрямованість, увага авторів охоплювала нові регіони та питання, розширювалися хронологічні рамки. До кінця 1980-х рр. історія міжнародної діяльності профспілок залишається вивченою лише фрагментарно. Поза розглядом залишилися питання тоталітарної пропаганди та її негативний вплив на суспільство.

Підсумовуючи огляд історичних досліджень радянської доби щодо міжнародної діяльності профспілок УСРР у міжвоєнний період, необхідно зазначити, що значна їх частина нині втратила своє наукове значення, адже згадані дослідження були написані в тоталітарному дусі.

Новий етап вивчення історії міжнародної діяльності українських профспілок у міжвоєнний період розпочинається зі здобуттям Україною незалежності у 1991 році. Можливості подолання концептуальних хиб радянської історіографії з'явилися після падіння компартійної диктатури в СРСР. Проте в першій половині 90-х років інтерес вітчизняних істориків до профспілкової проблематики зник. Щоправда, на початку останнього

солидарность трудящихся в борьбе против фашизма и угрозы войны, 1933 – 1937 гг. / А. Шлепаков, В. Гулевич. – К., 1984. – 317 с.

<sup>11</sup> Гусаров В. Становлення МОДР на Україні (1922 – 1925 рр.) / В. Гусаров // Український Історичний Журнал. – 1972. – №11. – С. 63 – 70; Іваненко В. З досвіду діяльності української організації МОДР по зміцненню інтернаціональних зв'язків з трудящими зарубіжних країн (1933-1937 рр.) / В. Іваненко // Український Історичний Журнал. – 1972. – №11. – С.71 – 81.

<sup>12</sup> Голуб Ю., Шилович В. Международные Комитеты пропаганды Профинтерна / Ю. Голуб, В. Шилович. – Саратов: 1989. – 174 с.

<sup>13</sup> Голуб А. Международная деятельность профсоюзов Советской Украины в 1929 – 1939 годах. Автореферат канд. ист. наук. / А. Голуб. – Днепропетровск: 1986. – 16 с; Безродный Е. Участия советской Украины в международных связях СССР (1923 – 1929 гг.) Автореферат дис. д-ра ист. наук. / Е. Безродный. – К., 1990. – 56 с.



десятиріччя минулого століття ще виходили поодинокі праці з історії робітничого класу, підготовка яких була започаткована в попередні роки.

Відповідно змінилася тематика наукових досліджень. Українських істориків зацікавили проблеми, що набули політичної актуальності у зв'язку з проголошенням курсу на суспільну демократизацію.

Поодиноким дослідженням з історії міжнародних зв'язків робітничого класу УСРР в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. є монографія В. Іваненка й А. Голуба «Джерела народної дипломатії», яка з'явилася у незалежній Україні. Книга містить значний матеріал щодо історії солідарності робітників УСРР із зарубіжним світом. Наведено форми, методи інтернаціональних зв'язків робітничого руху<sup>14</sup>. Спроба примирити концепцію пролетарського інтернаціоналізму із тоталітарною комуністичною практикою виявилася з рештою невдалою.

В. Павленко оглядово подає історію українсько-болгарських відносин у 1918-1939-х рр., які базуються на спільній діяльності профспілкових організацій та взаємній робітничій допомозі. В ній прослідковується спільна діяльність у створенні Профінтерну та окремим розділом наведена інформація про участь профспілок у антифашистському русі.<sup>15</sup>

У 2002 р. вийшла друком колективна праця українських істориків, що охоплює майже сторічну історію профспілкового руху на українських теренах. У статті Д. Балана охарактеризована участь профспілок України у міжнародному робітничому русі та їх роботи серед іноземних робітників, що працювали на підприємствах Української СРР<sup>16</sup>.

Більш системні та ґрунтовні праці цієї проблеми з'явилися протягом останнього десятиліття. Дослідження діяльності профспілкових організацій України в 1920-х роках включно з міжнародними аспектами належать О. Мовчан. Як зазначає історик, профспілки включно з їх міжнародними контактами протягом 1920-х років минулого століття перебували під пильною увагою влади, правляча партія різними методами контролювала їхню діяльність<sup>17</sup>.

У монографії М. Журби міститься розділ присвячений міжнародним зв'язкам сільських професійних організацій із зарубіжним робітничим рухом.

В монографії «Громадські об'єднання України та зарубіжний світ (20-ті – 30-ті роки ХХ століття)» висвітлена історія громадських організацій УСРР у 1920-х – 1930-х рр. ХХ ст. Наведено цінний матеріал щодо профспілок України та форм їх міжнародної діяльності, яка проявлялася у листуванні з зарубіжним

<sup>14</sup> Іваненко В. Джерела народної дипломатії: Міжнародні зв'язки трудящих України в 20 – 30 рр. / В. Іваненко. – Дніпропетровськ: 1992. – 159 с.

<sup>15</sup> Павленко В. Українсько-болгарські відносини 1918 – 1939 рр. / В. Павленко. – К., 1995. – 224 с.

<sup>16</sup> Нариси історії професійних спілок України / Федерація профспілок України. Головний редактор О. Стоян, керівник авторського колективу О. Реєнт. – К., 2002. – 720 с.

<sup>17</sup> Мовчан О. Українські профспілки і радянська держава в 20-ті роки / О. Мовчан. – К., 1999. – 278 с; Мовчан О. Українські профспілки в компартійно-радянській системі влади (20-ті рр.) / О. Мовчан. – К., 2004 – 420 с.

пролетаріатом, збором коштів та продовольства на допомогу страйкових рухів за кордоном, шефством над політв'язнями, прийомом іноземних робітничих делегацій та працею іноземних робітників на підприємствах УСРР.

В іншій монографії М. Журби та Н. Черніговець, «На темному боці місяця. Зваблені інтернаціоналізмом», наведено матеріали рееміграції в УСРР, створення сільськогосподарських комун, проаналізовано причини приїзду, показана державна політика стосовно виробничо-політичної імміграції. Також у монографії відведений розділ міжнародним зв'язкам радянської громадськості із зарубіжним пролетаріатом<sup>18</sup>.

Окремі сюжети присвячені міжнародним зв'язкам українських профспілок знаходимо в дисертації С. Свистовича «Громадські об'єднання України в політиці більшовицького режиму 20-х – 30-х років ХХ століття». Останній розділ дисертації містить цікавий матеріал про міжнародну діяльність українських профспілок та демонструє їх місце у світовому профспілковому русі.

Інша стаття С. Свистовича «Міжнародні зв'язки українських профспілок у політиці більшовицького режиму (20-30-ті роки ХХ ст.)» містить інформацію про створення Профінтерну та його протистояння із Амстердамським інтернаціоналом. Наведено матеріали міжнародної діяльності профорганізацій працівників освіти, транспортників та працівників легкої промисловості. Також проаналізовано методи та форми міжнародної діяльності профспілок.<sup>19</sup>

Торкається проблематики міжнародних зв'язків профспілок О. Крамар.<sup>20</sup> Він розглядає громадські об'єднання есперантистів в контексті міжнародної політики комуністичного режиму, де аналізує діяльність профспілок, щодо створення гуртків есперанто.

У своїх працях Є. Костюк<sup>21</sup> розглянув окремі сюжети пов'язані із створенням та діяльністю виробничих профспілок, проблеми їх міжнародних зв'язків.

<sup>18</sup> Журба М. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20 – 30 рр. ХХ ст.) / М. Журба. – К., 2002. – 455 с; Журба М. Громадські об'єднання України та зарубіжний світ (20 – 30-ті роки ХХ століття): монографія / М. Журба. – К., 2010. – 180 с; Журба М., Черніговець Н. На темному боці місяця. Зваблені інтернаціоналізмом. / М. Журба, Н. Черніговець. – К., 2013. – 377 с.

<sup>19</sup> Свистович С. Громадські об'єднання України в політиці більшовицького режиму 20 – 30-х років ХХ століття. Дис. д-ра наук. / С. Свистович. – Донецьк, 2007. – 580 с; Свистович С. Міжнародні зв'язки українських профспілок у політиці більшовицького режиму (20-30-ті роки ХХ ст.) / С. Свистович // Гілея. – 2016. – Випуск 47. – С. 72 – 86; Свистович С. Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20 – 30 рр. ХХ ст.) / С. Свистович. – К., 2007. – 568 с.

<sup>20</sup> Крамар О. Громадські об'єднання есперантистів України у контексті міжнародної політики комуністичного режиму (20-і роки ХХ століття) / О. Крамар // Культура народів Причерномор'я. – 2008. – № 151. – С. 119 – 123.

<sup>21</sup> Костюк Є. Участь профспілок в організації страйкового руху та вирішенні трудових конфліктів на приватних підприємствах УСРР (20-і рр. ХХ ст.) / Є. Костюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. – 2008. – Випуск ХІІІ. – С.97–101; Костюк Є. Виробнича діяльність українських профспілок 20

У монографії Т. Стоян<sup>22</sup> значну увагу приділено діяльності органів політичної цензури у духовній сфері, завдяки чому чітко можна прослідкувати закономірності її впливу на ідеологічну складову роботи профспілок у сфері міжнародних зв'язків.

У статтях О. Ігнатуши, О. Струченкова, Б. Шпотова, Ю. Яковенко<sup>23</sup> висвітлюється діяльність профспілок серед іноземних робітників, що прибули на виробництва УСРР. Розкрито методи тиску профспілкових органів на іноземних громадян з метою асиміляції їх в радянському суспільстві.

У сучасний період вийшов ряд наукових праць російських дослідників, які певною мірою відображають окремі аспекти міжнародної діяльності профспілок у 20-х–30-х рр. ХХ ст. До них можна віднести праці Є. Данілової, Л. Голубева, В. Павлової,<sup>24</sup> які у своїй працях розглядають історію приїзду іноземних робітників на підприємства СРСР, відтворюють умови праці і життя іноземців на підприємствах Донбасу.

О. Красніков<sup>25</sup> у своїй історії «Союзу Есперантистів радянських республік», простежує його зв'язок із профспілками, які були одними із співорганізаторів міжнародного листування.

До зарубіжних істориків, які у своїй працях порушили проблематику міжнародних контактів профспілок СРСР та доводили їх залежність від радянського керівництва, можна віднести Дж. Скотта, У. Фостера, В. Верона, П. Вішера, Д. Райла<sup>26</sup>

– 30-х рр. ХХ ст. у радянській історіографії післявоєнної доби / Є. Костюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2008. – № 4. – С. 39–46.

<sup>22</sup> Стоян Т. Система політичної цензури в УРСР у 1920 – 1930 рр. / Т. Стоян. – К., 2010. – 480 с.

<sup>23</sup> Ігнатуша О. Іноземні спеціалісти індустріальних новобудов Запоріжжя в умовах адміністративного тиску і політичних репресій (20–30-ті рр. ХХ ст.) / О. Ігнатуша // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2012. – Випуск XXXII. – С. 123 – 131; Струченков О. Іноземні спеціалісти в Донбасі за доби радянської модернізації 1920–1930-х років / О. Струченков // Нові сторінки історії Донбасу: зб. наук. статей. – Донецьк: 2008. – Кн. 19. – С. 178 – 192; Шпотов Б. Политика использования западных технологий как фактор создания крупной индустрии в СССР / Б. Шпотов // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – №4. – С. 118 – 122; Яковенко Ю. Іноземна технічна допомога у СРСР (1920-ті – початок 1930-х рр.): сутність та значення / Ю. Яковенко // Гілея. – 2016. – Випуск 55. – С. 56 – 62.

<sup>24</sup> Данилова Е. Трудовая иммиграция и реэмиграция духовных христиан в Советскую Россию в СССР в 1920–е гг. / Е. Данилова // Вестник Московского университета. – 2009. – № 3. – С. 14 – 31; Голубев Л. Добро пожаловать или посторонним вход воспрещен»: к вопросу о закрытости межвоенного советского общества / Л. Голубев // Отечественная история. – 2004. – Випуск 4. – С. 32 – 48; Павлова В. Участие зарубежных рабочих и специалистов в восстановлении народного хозяйства страны (1920–1930-е гг.) / В. Павлова // История и современность глазами молодых: Материалы V международной научно-практической конференции РГГУ. – 2010. – С. 193 – 198.

<sup>25</sup> Красніков О. История Союза Эсперантистов Советских Республик (СЭСР) / О. Красніков. – М., 2008. – С.8 – 114;

<sup>26</sup> Scott D. Russian political institution / D. Scott. – London, 1958. – 151 p; Фостер У. Очерки мирового профсоюзного движения / У. Фостер. – М., 1956 – 770 с; Veron V. Aspaturson (The Unijn Republic Soviet diplomacy) / V. Veron. – Paris: 1960. – 218 p; Visscher P. A propas de le

**Джерельну базу** дослідження склали матеріали українських архівосховищ, опубліковані документи, а також періодика 1920-х – 1930-х рр.

Було опрацьовано фонди п'яти архівів України – двох центральних і трьох регіональних. Першочергову увагу було приділено матеріалам Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України. В ньому містяться фонди Української республіканської ради професійних спілок (Ф.2605), Всеукраїнського комітету Всесоюзної профспілки гірників (2602), Всеукраїнське відділення Всесоюзної контори з постачання іноземців (Ф.812). У центральному державному архіві громадських об'єднань (ЦДАГО) України варто відзначити фонд Центрального комітету Комуністичної партії України (Ф.1, оп. 6,7,20). У документах зазначених фондів знаходиться резолюції і постанови Всесоюзних та Всеукраїнських з'їздів профспілок, протоколи центральних комітетів галузевих спілок. Важливу інформацію становлять справи із реорганізації, розукрупнення та чисток профспілкового апарату, яка проходила в 1929 – 1931 рр., 1934 р, та 1937 р., зменшенні їх керівництва ролі в державному управлінні, репресій профспілкових активістів. Документи зазначених фондів дають також можливість зрозуміти краще специфіку міжнародних зв'язків профспілок України із зарубіжним світом протягом 20-х – 30-х р. ХХ ст.

Значну частину інформації щодо міжнародних зв'язків профспілок України було отримано у фондах обласних архівів України Вінницької, Київської та Чернігівської областей. В них зберігаються документи, які містять інформацію про збір коштів профспілками на підтримку страйкового руху в Німеччині, Англії та в Іспанії, представлені протоколи засідань комітету робітниць по наданню допомоги англійським гірникам. Матеріали фондів містять інформацію про профспілкову роботу серед іноземців, що працювали на підприємствах регіону, спільну діяльність профспілок України та секцій МОДР, Міжробдопу та Профінтерну.

Інформативним джерелом є періодична преса того часу, газети «Труд», «Правда», «Харківський пролетарій», «Всеукраїнський пролетарій», «Известия», «Темп», а також журнали «Международное рабочее движение», «Робселькор», «Красній интернационал профсоюзів». Цінність періодики того часу полягає в тому, що багаточисленні факти, викладені в них подекуди являються єдиним джерелом дослідження міжнародних зв'язків Українських профспілок у міжвоєнний період.

**Теоретико – методологічна основа дослідження.** У процесі дисертаційного дослідження в залежності від характеру викладу матеріалу широко застосовувалися загальнонаукові та спеціальні історичні принципи та методи. У ході роботи автор дотримувався принципів історизму і наукової

об'єктивності. В дисертації були використані такі методи, як: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний, історико-психологічний, метод синхронного аналізу. Порівняльно-типологічний та проблемно-хронологічний методи дозволили визначити місце профспілок УСРР у зовнішньополітичному курсі більшовицького режиму, виокремити різні етапи проведення міжнародних акцій профспілок, їх зміну участі у міжнародній політиці. Простежити трансформації суб'єктності профспілок у зовнішньополітичних акціях компартійно-радянського режиму. Завдяки використанню історико-психологічного методу, визначено еволюцію поглядів членів профспілкових організацій на міжнародні події та роль соціальної політики радянської влади на зміну цих поглядів. Метод синхронного аналізу дає можливість дослідити міжнародну діяльність профспілок, як у прокомуністичних міжнародних об'єднаннях, так і у роботі серед зарубіжних робітничих делегацій та іноземців, які працювали на підприємствах УСРР, виокремити культурно-масову роботу, яку проводили профспілки в дусі пролетарського інтернаціоналізму у різних регіонах України.

У другому розділі **«Профспілки України у контексті теорії і практики комуністичного інтернаціоналізму»** проаналізовано становлення профспілок на території України, розглянуто їх трансформацію під впливом радянської влади, охарактеризовано формування перших профспілкових центрів на території України, потрапляння їх під вплив радянського керівництва.

Після втрати Україною державності українські профспілки втратили шанс на самостійну діяльність та підпали під вплив більшовицької партії, перетворившись на командно-адміністративний додаток радянської тоталітарної системи. Упродовж 1930-х рр. відбулися неодноразові реорганізації профспілкового апарату, що супроводжувалося масштабними чистками та репресіями його працівників. Профспілкова структура значно спростилася, сфери впливу були перенесені згори донизу, в результаті чого зник один сильний центр, який контролював та керував роботою всім профспілковим апаратом. Відтак основними профспілковими осередками стали правління на підприємствах підпорядковані місцевим партійним осередкам.

В розділі розкриваються взяті марксистські положення комуністичного інтернаціоналізму, які вона трансформувала більшовицька еліта під свої потреби. Профспілки були перетворені на важелі по впровадженню даних ідей в життя. Всесоюзні та Всеукраїнські з'їзди профспілок ставали мобілізаторами народних мас, на яких проводились заклики до міжнародної роботи та ставились нові завдання в тактиці пролетарського інтернаціоналізму. Одним із важливих завдань Радянської держави було її визнання на світовій арені та встановлення дипломатичних відносин із країнами світу.

Тиск на профспілки здійснювався у процесі насадження соціалізму і призвичаювання їх членських мас до нових норм співжиття у радянському суспільстві. Оскільки доля соціалізму пов'язувалася в плані більшовицької стратегії з ланцюговою реакцією європейських революцій то інтернаціоналізм перетворювався в стрижень усього комплексу індокритичних заходів компартійно-радянської еліти в робітничому середовищі. Транспозиційно не

знаходила свій вираз за допомогою логічного ряду. члени профспілок змінювали усвідомлення своєї ролі у новому суспільстві завдяки рефлексії по відношенню до соціалістичного експерименту в Україні. Досягнення генеральної мети функціонування комуністичного режиму у робітничому середовищі базувалося на прямих та обернених формах усвідомлення колишнім пролетаріатом своєї провідної ролі у суспільстві із засвоєнням елементів більшовицької месіанської інтернаціоналістської ідеології. Профспілкові об'єднання через систему апарату ВУРПС здійснювали організаційне керівництво іншими громадськими об'єднаннями. Позаяк всеосяжний нагляд НКВС та органів держбезпеки в раньототалітарному суспільстві не задовольняв загострених інформаційних потреб адміністративно-командної більшовицької системи.

Одним із провідних канонів інтернаціоналістської індокринації було відвідування України зарубіжними робітничими делегаціями. Всього в Україні за 1925 – 1937 р. побувало близько 304 зарубіжних робітничих делегацій. Так, приїжджаючи в Радянську Україну, делегати, в першу чергу, відвідували промислові центри, нові виробництва та державні установи, культурно-просвітницькі заклади, де обговорювали перспективи розвитку профспілкового руху в СРСР та за кордоном. Головною метою партійного керівництва Радянської країни було якомога більше залучити іноземців, для розповсюдження комуністичної пропаганди. Тому до приїзду делегатів продовжували детально готуватись, розробляючи спеціальний сценарій, в якому було розписано все щохвилино. Так іноземці, приїздивши в СРСР, завжди потрапляли на зразкові підприємства, спілкувалися лише із задоволеними робітниками, бачили відмінні соціально-побутові умови і обдуреними поверталися назад, на батьківщину, де у своїх звітах про перебування в країні рад розповсюджували пропаганду серед своїх співвітчизників. Відтак делегатський рух був важливішим фактором у тактиці міжнародної солідарності. На усіх виступах та привітаннях, адресованих іноземним делегатам, домінувало питання єдності робітничого класу та профспілкового руху.

Таким чином, у такий спосіб більшовицька влада взявши під свій контроль профспілки України, під гаслами пролетарського інтернаціоналізму повністю трансформувала їх під свої потреби. Тому однією із форм експорту радянської ідеології за кордон була профспілкова робота серед іноземних робітничих делегацій. В результаті ретельно спланованої роботи з профспілками Радянський Союз поставав в очах іноземців як відмінна держава, де панує рівність та братерство.

У третьому розділі **«Громадський вимір виробничо-політичної імміграції в Україні»** визначено основні періоди приїзду зарубіжних спеціалістів на будівництва УСРР та проведення серед них профспілкової роботи.

Через брак висококваліфікованих кадрів у підрадянській Україні здійснення індустріалізації за рахунок власного ресурсу було проблематичним. Пленум ЦК ВКП(б), що відбувся в липні-серпні 1927 р., вказав на необхідність

запрошення іноземних спеціалістів в СРСР. Організацією праці, побуту та відпочинком іноземців займались профспілки. За постановою ЦК ВКП(б) від 16 серпня 1931 р. «Про стан роботи з іноземними робітниками та спеціалістами» при ВЦСПС створили спеціальне Інобюро, в УСРР таке бюро працювало у Харкові.

У розділі охарактеризовано участь профспілок у соціально-побутовому, виробничому та культурному житті закордонних працівників Української СРР.

Якщо на початку 1920-х років профспілки не намагалися охопити нечисленних іноземних фахівців і робітників профчленством, то у 1930-ті рр. ситуація докорінно змінилася. В березні 1928 р. вони, отримали право приймати до своїх організацій членів іноземних профспілок, за умови, що ті будуть прихильниками класової боротьби, а також сплачуватимуть членські профвнески. В кінці 1931 р. при ВУРПС було організовано Бюро міжнародного зв'язку. Від 2 квітня 1932 р. Бюро розробило головні положення роботи серед іноземців

Майже для всіх іноземних фахівців перебування в СРСР закінчилося глибоким розчаруванням. Ідеалісти, які їхали «на батьківщину усіх трудящих» зіткнулися з безправ'ям, терором, проституцією, жебрацтвом. Тому вони полишили першу пролетарську державу, зневірившись в ідеалах соціалізму. Ті ж, хто сподівався добре заробити у кращому випадку повернулися з тим, що мали навіть високооплачувані інженери і техніки, які, виконавши свої контракти, мало що заробили.

У середині 1930-х років новобудови України залишили практично усі іноземці, які зберігали іноземне громадянство і можливість виїхати за межі СРСР. Політичні емігранти і діячі Комінтерну першими серед іноземців стали жертвами сталінських репресій. Потім настала черга трудових імігрантів: їх звинувачували в шпигунстві, шкідництві, підриві економічної могутності СРСР, в антирадянській агітації і т.п.

Для радянського уряду від'їзд іноземних фахівців був небажаний. По-перше, він засвідчував нестабільність соціальної ситуації в країні. По-друге, іноземні фахівці часто працювали на підприємствах військового значення.

Отже, однією із форм міжнародної діяльності профспілок була їх робота серед іноземних робітників та спеціалістів. Вони проводили серед іноземців культурно-масову та соціально-побутову роботу. Проте в результаті складних умов існування більшість закордонних робітників покинули СРСР, а ті хто залишились стали жертвами репресивного режиму.

У четвертому розділі **«Профспілки у зовнішньо-політичних акціях більшовицького режиму»** розглядається участь профспілок у прокомуністичних об'єднаннях, акціях міжнародної солідарності та встановлені робітничого листування. Визначаються основні напрямки діяльності профспілок за програмами Профінтерну, МОДРу, Міжробдопу. Надано оцінку есперантському та робсількорівському рухові, які сприяли та допомагали профспілкам УСРР встановлювати листування із зарубіжними робітниками.

Співпрацюючи із міжнародними прокомуністичними організаціями профспілки України долучалися до проведення роботи, спрямованої на підри-

авторитету соціал-демократичних профспілкових об'єднань, реалізації стратегії на проникнення та проведення розкладницької роботи у складі галузевих виробничих інтернаціоналів, які входили до складу Амстердамського інтернаціоналу. Із цією метою використовувалися створені 1921 р., водночас із Червоним Профінтерном, Міжнародні комітети пропаганди і дії.

Профспілкові організації України тісно співпрацювали із Міжнародною організацією робітничої допомоги (Міжробдопом), адже на місцях виконували роль його представництв. Разом з Міжробдопом профспілки надавали матеріальну підтримку страйкарям згідно з гаслом єдиного фронту, таким чином брали ще одну функцію на себе у сфері міжнародної діяльності.

ВЦРПС систематично займалась налагодженням допомоги профспілок МОДРу тому профспілкова робота стала доповнювати діяльність модрівських секцій. За рахунок членських зборів серед профспілкових секцій, зборів шефського гривника, інтернаціональних суботників значно зросли матеріальні надходження у фонд допомоги борцям революції.

Найбільш доступною та масовою формою зв'язків профспілок із зарубіжними робітниками було міжнародне листування, в якому активно брали участь робітники УСРР. Міжнародне листування виникло у середині 1920-х рр. і потім широко розповсюдилось у практиці виробничих колективів. Міжнародне листування в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. мало колективний та індивідуальний характер і здійснювалося в основному за виробничим принципом. Воно поділялося на такі основні види, як партійне, профспілкове, комсомольське, робкорівське та модрівське. Метою міжнародного листування, що почалося на початку 1920-х рр., було встановлення контактів між робітниками СРСР і зарубіжним пролетаріатом та розповсюдження радянської пропаганди за кордон.

Європейський страйковий рух став одним із перших форм міжнародної діяльності українських профспілок. Можемо стверджувати, що громадськість підрадянської України у міжвоєнні роки долучалася до руху інтернаціональної солідарності. Це був провідний напрям зовнішніх відносин, який заохочувався більшовицьким керівництвом, адже сприяв поширенню комуністичних ідей поза межами СРСР.

Підтримуючи соціальні протести зарубіжного пролетаріату та лівоцентристських сил за кращі умови життя та встановлення прокомуністичних урядів у своїх державах, Радянський Союз намагався перетворити цю боротьбу у світову пролетарську революцію. Тому значна увага приділялась фінансовій допомозі у справі підтримки революційних сил.

Отже, протягом 1920-х – 1930-х рр. українські профспілкові організації проводили активну міжнародну діяльність, яка повністю контролювалась більшовицьким режимом. Вона проявлялась у прийомі профспілками робітничих делегацій, роботі серед іноземних робітників, співпраці із зарубіжними прокомуністичними об'єднаннями, проведені міжнародного листування та підтримці міжнародного страйкового руху.

У результаті проведеного наукового дослідження дисертант виносить на захист наступні **висновки**:



– Тема міжнародних зв'язків громадських об'єднань України у міжвоєнний період в історичній науці вдало розвивається і має чимало послідовників. Разом з тим, історію міжнародних зв'язків українських профспілок у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. не можна вважати вивченою на достатньому рівні. Дотепер інформація має розрізнений характер, не складено цілісного уявлення, існує багато прогалин, не достатньо вивчені механізми зовнішньої діяльності профспілок на різних етапах свого розвитку. Відтак наразі відкрилися можливості критичного переосмислення тенденційно висвітлених і замовчуваних радянською історіографією проблем та їх досліджень, створити об'єктивну цілісну картину міжнародних зв'язків профспілок України у міжвоєнний період. Відібрані джерела, використання сучасного методологічного інструментарію уможливили цілісне й всебічне наукове опрацювання визначеної теми.

– Після втрати Україною державності українські профспілки втрачають шанс на самостійну діяльність та потрапляють під вплив комуністичної партії і перетворюються на командно – адміністративний придаток радянської системи. Радянським урядом було створено вищий центральний адміністративний орган профспілок України ВУРПС, який став республіканською філією ВЦРПС, керівний центр якої знаходився у Москві. Згідно реорганізації профспілкової системи було створено 24 профспілки за виробничим принципом, впродовж 20-х – 30-х рр. ХХ ст. їх кількість зростає до 162-х. Часто такі зміни супроводжувались чистками профспілкового апарату, членів якого звинувачували в правому опортунізмі та шкідництві.

– Одним із важливих завдань Радянської держави було її визнання на світовій арені та встановлення дипломатичних відносин із країнами світу. Профспілкові організації ставали головними організаціями по впровадженню ідей пролетарського інтернаціоналізму за кордон. Одним із видів міжнародних зв'язків профспілок УСРР, який сприяв цим завданням був прийом зарубіжних робітничих делегацій. Делегатський рух ставав дедалі важливішим фактором в тактиці міжнародної солідарності. Завдяки роботі серед іноземних робітничих делегацій профспілки розповсюджували радянську ідеологію за межі Радянського союзу. Таким чином поширена за межі країни радянська пропаганда викликала серед іноземців співчуття до СРСР, та захоплення державою із новим суспільним устроєм.

– Кількість зарубіжних інженерно-технічних працівників, які працювали в промисловості України, була найбільшою на початку першої п'ятирічки. В цей час Радянська держава потребувала найбільше кваліфікованих спеціалістів. Соціально-побутову та культурно-пропагандистку роботу серед іноземних робітників мали проводити профспілкові організації. Відтак 7 березня 1931 р. ЦК ВКП(б) видало постанову «Про культурне обслуговування чужоземних фахівців і робітників». В кінці 1931 р. при ВУРПС було організовано Бюро міжнародного зв'язку. Від 2 квітня 1932 р. Бюро розробило головні положення по роботі серед іноземних робітників та фахівців. Вони стосувалися підвищення продуктивності праці, виконання і перевищення планів виробництва, передачу досвіду іноземцями радянським робітникам,

організацію технічної допомоги, швидкий розгляд й реалізація винаходів і раціоналізаторських пропозицій, використання закордонних працівників за кваліфікацією, використання іноземців у соцзмаганнях, ударництві, в культурно-масовій роботі, залучення їх до профспілок.

– У сфері міжнародної діяльності профспілки України брали активну участь у прокомуністичних об'єднаннях, таких як: Профінтерн, МОДР, Міжробдоп, робсількорівський рух й організації есперантистів. На них покладалося завдання проведення систематичної роботи, спрямованої на підриив авторитету реформістської політики соціал-демократичного керівництва, реалізація стратегії на проникнення та внутрішнє завоювання профспілкових галузевих виробничих інтернаціоналів, а в перспективі і загального об'єднання з Амстердамським інтернаціоналом. Із цією метою використовувалися створені 1921 р., водночас із Червоним Профінтерном, Міжнародні комітети пропаганди що діяли за принципом галузевого поділу.

– Європейський страйковий рух став одним із перших форм міжнародної діяльності українських профспілок. Можемо констатувати, громадськість Радянської України у міжвоєнні роки проводила міжнародну діяльність у рамках акцій інтернаціональної солідарності. Це був єдиний напрям зовнішніх відносин, який заохочувався комуністичною партією, адже сприяв поширенню більшовицьких ідей за територією Союзу. Проведення такої політики вимагало значних коштів. Так, основний тягар по їх збору ліг на простий народ у той час, коли його економічний стан був злиденним. Населення не оговтавшись від Першої світової війни, окупації більшовиками території України та репресивної політики щодо місцевого населення, яка призвела до голодоморів 1921-1923 рр. та 1932-1933 рр., мусило понаднормово працювати та віддавати мало не останні кошти у фонди підтримки зарубіжних страйкових рухів. В умовах тоталітарного режиму всі ці кампанії були організовані по команді зверху й мали обов'язковий характер, страх перед більшовицьким терором змушував виконувати всі вказівки влади.

– Критичне осмислення узагальненого в дисертаційному дослідженні матеріалу дозволило сформулювати низку практичних рекомендацій. Вони засвідчують, що розбудову громадського суспільства, склали часткою яких є наявних емансипованих від державного диктату профспілок, якість та захист соціальних інтересів трудової людяності, реалізація засадних гуманітарних цінностей у їх співпраці із зарубіжною громадськістю є гарантією цивілізаційних незалежно усталених постулатів до європейської співдружності.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:**

### *Статті в наукових фахових виданнях*

1. Вітенко З. Міжнародна діяльність українських профспілок в сучасній історіографії / З. Вітенко // Вісник аграрної історії. – 2015. – № 13 – 14. – С. 87 – 91.
2. Вітенко З. Взаємини профспілок Великої Британії та трудящих України у 1924–1927 рр. / З. Вітенко // Гілея. – 2016. – Випуск 107 (№ 4). – С. 57-59.

3. Вітенко З. Участь профспілок України в міжнародних прокомуністичних об'єднаннях (1920-1930-ті рр. / З. Вітенко // Вісник аграрної історії. – 2017. – № 19 – 20. – С. 85-92.

4. Вітенко З. Робітничі зарубіжні делегації в УСРР в 20-х рр. ХХ ст. / З. Вітенко // Гілея. – 2017. – Випуск 120 (№ 5). – С. 25-28.

5. Вітенко З. Профспілки України й міжнародна червона допомога (1920-х – 1930-х рр. ХХ ст. / З. Вітенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: 2017. – Випуск 25 – С. 110 – 114.

6. Вітенко З. Профспілки України у політичній системі «диктатури пролетаріату» (20 – 30-х рр. ХХ ст.) / З. Вітенко // Вісник аграрної історії. – 2018. – № 23-24. – С. 54-60.

7. Вітенко З. Діяльність профспілок України в кампаніях міжнародної революційної солідарності у 1920-х на початку 1930-х рр. ХХ ст. / З. Вітенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – 2018. – Випуск 26 – С. 80 – 86.

8. Вітенко З. Міжнародна епістолярія українських профспілок (1920-х – 1930-х рр. ХХ ст.) / З. Вітенко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 6. – С. 13-20.

#### **Статті у наукових закордонних виданнях**

9. Вітенко З. Робота профспілкових організацій в середовищі іноземних робітників на підприємствах УССР у 1920-х – 1930-х рр. / З. Вітенко // Znanstvena miselc. Ljubljana.: 2017. – №5. – С. 39-43.

#### **Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, та додатково відображають результати дослідження**

10. Вітенко З. Солідарність робітників України з міжнародним пролетаріатом 1921 – 1927 рр. Сучасне бачення / З. Вітенко // Матеріали ІІІ науково-практичної конференції «Гуманітарні науки: нові вирішення», м. Краматорськ, 22 лютого 2017. – С. 128 – 132.

11. Вітенко З. Іноземні спеціалісти та робітники на підприємствах УСРР у міжвоєнний період / З. Вітенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи та пріоритети розвитку історичної науки», м. Вінниця, 10-11 квітня 2017. – С. 128 – 132.

12. Вітенко З. Міжнародна діяльність українських профспілок в дослідженнях українських науковців / З. Вітенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку», м. Чернівці, 15-16 квітня 2017. – С. 12-14.

13. Вітенко З. Взаємозв'язки профспілок України з профспілками зарубіжних країн у міжвоєнний період / З. Вітенко // Матеріали 5 міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Наукові розробки: перспективи 21 сторіччя», м. Краматорськ, 19 квітня 2017. – С. 61 – 64.

14. Вітенко З. Діяльність профспілок України у Профінтерні / З. Вітенко // Матеріали 4 міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація молоді у ХХІ сторіччі», м. Краматорськ, 20 квітня 2017. – С. 97 – 102.

15. Вітенко З. Діяльність профспілок України в кампаніях міжнародної революційної солідарності / З. Вітенко // Матеріали 5 науково-практичної конференції «Суспільні науки: невирішені питання», м. Лондон, 22 квітня 2017. – С. 15 – 20.

16. Вітенко З. Міжнародні зв'язки профспілок УСРР з профспілками Великобританії у 1920-1930-х рр. ХХ ст. / З. Вітенко // Матеріали 5 міжнародної-практичної конференції «Суспільні науки: невирішені питання», м. Краматорськ 22 квітня 2017. – С. 111 – 114.

17. Вітенко З. Бажан Л. Міжнародні зв'язки профспілок України із німецьким пролетаріатом у 1920-х – на початку 1930-х рр. ХХ ст. / З. Вітенко, Л. Бажан // Матеріали X Міжнародної наукової конференції КНУ ім. Т. Шевченка «Дні науки історичного факультету 2017», м. Київ, 11 травня 2017. – С. 235 – 238.

## АНОТАЦІЇ

**Вітенко З.Р. Міжнародні зв'язки профспілок України у 20-х–30-х рр. ХХ ст. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2019.

Дисертацію присвячено характеристиці міжнародних зв'язків профспілок України у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

На основі всебічного аналізу широкого кола архівних матеріалів, історіографії, статистичних джерел та наукових публікацій у роботі зроблено спробу комплексного вивчення різних напрямів міжнародних зв'язків профспілок України у міжвоєнний період. Проаналізовано діяльність галузевих профспілок по прийому зарубіжних робітничих делегацій та роботі серед іноземних робітників. У дисертації охарактеризовано міжнародні акції солідарності, в яких профспілки брали участь, та прокомуністичні об'єднання, з якими вони співпрацювали. Зроблено висновок про жорстку підпорядкованість профспілкових організацій центру та підконтрольність партії, що призвело до пріоритетів державного керівництва над міжнародною діяльністю профспілок.

Проводиться думка, що радянська влада через профспілкові організації проводила фінансування зарубіжних акцій протесту, які були спрямовані на підрив та дискримінацію урядів зарубіжних країн. Підтримуючи боротьбу зарубіжного пролетаріату та лівоцентристських сил за кращі умови життя та встановлення прокомуністичних урядів у своїх державах, Радянський Союз намагався перетворити цю боротьбу у світову пролетарську революцію.

**Ключові слова:** міжнародні зв'язки, профспілки, солідарність, міжнародне листування, робітничий рух, робітничі делегації, прокомуністичні об'єднання.

**Vitenko Z.R. International relations of trade unions of Ukraine in the 20-ies–30-ies of the XX century – Manuscript.**

Thesis for the degree of Candidate of Historical Sciences (doctor of philosophy) in the specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. – Kyiv, 2019.

The thesis is devoted to the international relations of trade unions of Ukraine in the 20-ies–30-ies of the XX century. It covered on the basis of modern vision the control mechanism of the Soviet party structures on trade unions of Ukraine, the factors that shaped the structure of the relationship of Ukrainian and foreign professional associations.

International relations of trade unions of Ukraine in the interwar period, are little studied by Ukrainian researchers, and all previous attempts to study this topic have been carried out during the Soviet era. Also, the study of this subject neutralized dogmatic stereotypes, excessive politicization of historical science. Works on this issue were written mainly in the historical-party line, which is characterized by a detailed selection of facts, supported by the ideology of the idea of proletarian internationalism and concealment of negative aspects.

On the basis of scientific works and sources the historiography of international relations of trade unions of Ukraine in the interwar period is comprehensively investigated in the thesis. The propaganda role of a number of studies of Soviet scientists in this topic was covered, objectively holistic picture of the international activities of Soviet trade unions in the 1920s-1930s of the XX century was created. Modern methods of research and study of new problems of this topic by Ukrainian historians were shown.

The source base of the work is a wide range of sources that are diverse in origin and content. The first group of sources consists of unpublished materials of the Ukrainian archives. In the thesis the documents of Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Administration of Ukraine (CSASB of Ukraine), the Central State Archive of Public Associations of Ukraine (CSAPA of Ukraine), the State Archive of Vinnytsia region (SAVR), the State Archive of Kyiv region (SAKR), the State Archive of Chernigov region (SACR), the State Archive of the Dnipropetrovsk region (SADR) were used.

In the process of thesis research, depending on the nature of the presentation of the material, general scientific and special historical principles and methods were widely used. During the work the author adhered to the principles of historicism and scientific objectivity. The following historical methods were used in the thesis: problem-chronological, comparative-historical, comparative-typological, historical-psychological, synchronous analysis. Comparative-typological and problem-chronological methods allowed to define the place of trade unions of the USSR in the general system of government of the Soviet Union, to highlight the different stages of the international activities of trade unions and their changing significance in the management of public processes, to trace the process of transformation of conducting independent foreign policy with trade unions of Ukraine during the 20-ies-30-ies of the XX century.

The formation of trade unions in Ukraine, considered their transformation under the influence of Soviet power, characterized by the formation of the first trade Union centers in Ukraine, getting them under the influence of the Soviet leadership was analyzed.

**Key words:** international relations, trade unions, solidarity, international correspondence, labor movement, workers' delegations, pro-communist associations.

**Витенко З.Р. Международные связи профсоюзов Украины в 20-х–30-х гг. XX в. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.01 – история Украины. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2019.

Диссертация посвящена характеристике международных связей профсоюзов Украины в 20-х – 30-х гг. XX в.

На основе всестороннего анализа широкого круга архивных материалов, историографии, статистических источников и научных публикаций в работе предпринята попытка комплексного изучения различных направлений международных связей профсоюзов Украины в межвоенный период. Проанализирована деятельность отраслевых профсоюзов по приему зарубежных рабочих делегаций и работе среди иностранных рабочих. В диссертации охарактеризованы международные акции солидарности в которых профсоюзы участвовали и прокоммунистические объединения, с которыми они сотрудничали. Сделан вывод о жесткой подчиненности профсоюзных организаций центру и подконтрольности партии, что привело к приоритетам государственного руководства над международной деятельностью профсоюзов.

**Ключевые слова:** международные связи, профсоюзы, солидарность, международные переписки, рабочее движение, рабочие делегации, прокоммунистические объединения.



Підписано до друку 14.01.2019 р. Формат 60x84/16.  
Папір офсетний. Гарнітура Times.  
Наклад 100 прим. Зам. № 012  
Віддруковано з оригіналів.

---

Видавництво Національного педагогічного університету  
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9  
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.  
(044) 239-30-26.